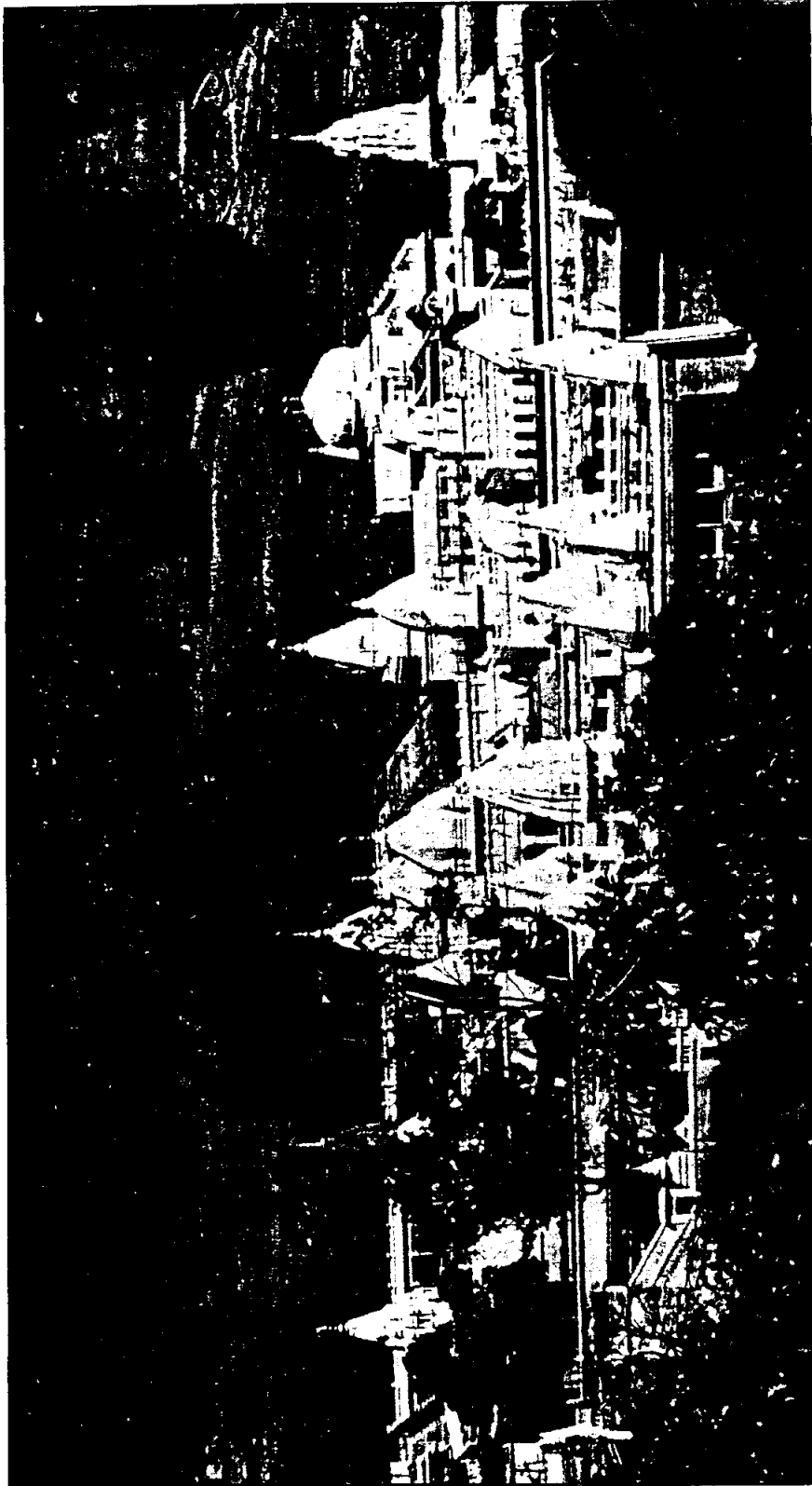

บทที่ 4 ศาสนาเซน (Jainism)

ศาสนาเซน เป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นในอินเดียในระยะเวลาเดียวกันและในอาณาบริเวณเดียวกันกับพุทธศาสนา ศาสนาเซนรุ่งเรืองอย่างมากระยะหนึ่ง คือในระยะที่กษัตริย์ผู้ทรงเดชานุภาพของอินเดียได้ให้การสนับสนุน และพวกเขายังมีมือที่ตีที่สุดในอินเดียได้ทำการสร้างและประดับประดาไว้ความอารามของศาสนาเซนอย่างสวยงาม ศาสนาเซนไม่เคยเผยแพร่ออกไปนอกดินแดนที่เป็นแหล่งกำเนิดของตน เพื่อจะได้กลายเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาเลย แต่ศาสนาเซนก็ได้สูญหายไปจากอินเดียอย่างพระพุทธศาสนาเลย เหมือนกัน ศาสนาเซนยังคงมีอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แม้จะเป็นส่วนน้อยแต่มิได้ถือว่าสำคัญมากในชีวิตด้านศาสนาของชมพูทวีป

๔.๑ ศาสดาในศาสนาเซน

บุคคลที่พวกเซนถือว่าเป็นศาสดาคนสำคัญของพวกตนก็คือท่านวรมานมหาวิระ หรือวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ (๔๔๐-๔๖๔ ปีก่อนคริสตกาล) นั้น เป็นบุคคลที่เกิดร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธเจ้า คัมภีร์พระพุทธศาสนามีกล่าวถึงบ่อย ๆ ในนามของ "นิครนถ์ นาถบุตร" ซึ่งมีความหมายว่า "นักบวชเปลือยแห่งตระกูลนักพื่อน" พวกเซนเชื่อว่าพระมหาวิระเป็น ศีรถึงกร (ผู้กระทำซึ่งทำ คือ เจ้าลัทธิ) องค์ที่ ๒๔ และเป็นองค์สุดท้ายแห่งยุคมีปัจจุบันซึ่งเป็นกสิยุค^๑ ความหมายของศีร ถึงกรนั้นคือเป็นผู้ปราศจากเครื่องรัดรั้ง คือความยินดีและความเสียใจได้แก่ราคา และเทวชนเป็นผู้หลุดพ้น มีดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์เป็นอมตะ นามของศีรถึงกรของเซนในอดีตปรากฏในคัมภีร์พระเวทและปุราณะดังนี้^๒ ฤชภา (อชิनाถ) อชิต, สัมภา, อวินันท, สุมาติ, บัทมประภา, สุภาสวา, จันทรประภา, บุษปัทม, ลิตลา, เศรยานส, วสุบุชา, วิมล้า, อนันต, ธรรม, สันติ, คุณตุ จรา, มัลลตี, มุณีสวต, นมิ, เนมิ, ปารศว, และ

ภาพวัดของศาสนาเซนต์พระสนาธ พิหาร

องค์สุดท้ายคือวรรณาน

สำหรับตีรถังกรองคดีที่ ๒๓ ชื่อปารศว หรือปารศพนัน กล่าวกันว่ามีชีวิตอยู่ก่อนหน้า
มหาวิระเพียง ๒๕๐ ปีเท่านั้น และดูเหมือนว่าตามข้อเท็จจริงแล้ว พระมหาวิระตั้งคณะใหม่
ของตนขึ้นมาบนนักบวชกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลานั้นนั่นเอง ซึ่งพวกนี้บางกลุ่มก็ถือท่านปารศพ
องค์ก่อนนั้นเป็นศาสดาของตน

เรื่องราวเกี่ยวกับมหาวิระที่พวกเซนได้เล่ากันมานั้นมีอยู่หลายทางด้วยกัน แต่น่า
สนใจน้อยกว่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกได้เล่าเอาไว้ และเรื่องส่วนใหญ่ถ้ามอง
ในแง่ประวัติศาสตร์แล้วก็ยังเป็นเรื่องที่น่าสงสัยอยู่ แต่เค้าเรื่องส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับชีวิตของมหา
วิระนี้น่าจะถูกต้อง

กล่าวกันว่ามหาวิระเป็นโอรสของ สิทธารถ ซึ่งเป็นหัวหน้าเผ่ากษัตริย์ ตระกูลนักพื่อน
และมีชายาพระนามว่า ตฤศลา ซึ่งเป็นน้องสาวของ เขตกะ หัวหน้าเผ่าลิจฉวี ซึ่งเป็นเผ่าที่
มีพวกเกี่ยวข้องกันมาก ทั้งสองเผ่านี้อยู่รอบ ๆ เมืองที่สำคัญ คือเมืองไพศาลี ซึ่งปัจจุบันนี้
อยู่ในแคว้นพิหารภาคเหนือ ฉะนั้นพระมหาวิระจึงมีลักษณะเหมือนกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือ
มีเชื้อสายของชาวอินเดีย เผ่าที่ "ปกครองประเทศแบบสาธารณรัฐ" เล่ากันมาว่า พระมหาวิระ
ได้สละบ้านเรือนเพื่อหาโมกษะ ความพ้นทุกข์ เมื่อพระพระชนมได้ ๓๐ พรรษา และได้เดินทาง
ท่องเที่ยวไปในระยะไกลและอย่างกว้างขวางในแถบลุ่มแม่น้ำคงคา อยู่เป็นระยะเวลาถึง ๑๒ ปี
จนกระทั่งพระชนมได้ ๔๒ พรรษา จึงได้บรรลุธรรมสูงสุดคือ เกลวชฌาณ และได้เป็น "ชินะ"
(ผู้พิชิต) พวกเซนได้นำมาจากรากคำว่า "ชินะ" นี้เอง พระมหาวิระทรงเทศนาสั่งสอนลัทธิ
ของท่านซึ่งเรียกว่า "นิครนถ์" อยู่เป็นเวลา ๓๐ ปี โดยตั้งระบบพระนักบวชเปลือยอย่าง
เคร่งครัด และได้รับความสนับสนุนจากพวกอุบาสกอุบาสิกามากมาย ท่านมหาวิระได้ถึงไภวาลัย
(นิพพาน) ที่เมืองปาวา อันเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในแคว้นพิหารตอนใต้ เมื่อมีพระชนมายุได้
๗๒ ปี สถานที่แห่งนี้พวกเซนยังไปนมัสการกันอยู่ปีละหลายพันคน และนับว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

แห่งหนึ่งของพวกจาริกแสวงบุญ^๒ นักปราชญ์สมัยใหม่ได้กำหนดปีที่พระมหาวีระถึงโกวีย์คือ ๔๖๘ ปีก่อนคริสตกาล ทั้งนี้โดยอาศัยหลักฐานของนักพรตในศาสนา เช่นผู้หนึ่งมีนามว่า เหมจันทร (Hemachandra) แต่เวลาดังกล่าวคลาดเคลื่อนไปจากหลักฐานทางพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวพาดพิงไปถึงศาสนา เช่นว่ามีมาก่อนพุทธศาสนา

๔.๒ คำสอน

๔.๒.๑ คำสอนหลัก

คำสอนหลักของศาสนาเซนก็คือ จักรวาลนี้ประกอบไปด้วยวิญญาณที่มีจำนวนประมาณ ไม่ได้ วิญญาณเหล่านั้นเรียกว่าชิวิ (ชิวิต) ซึ่งมารวมกับวัตถุก็มีลักษณะเป็นวงรี ซึ่งในช่วงนี้ วิญญาณจะลอยสูงขึ้นหรือลดต่ำลงขึ้นอยู่กับน้ำหนักของวัตถุ ความสุขที่แท้จริงหรือโมกษจะบรรลุ ได้ก็ด้วยการทำลายวัตถุนี้เสีย จนกระทั่งวิญญาณลอยขึ้นไปสู่ยอดของจักรวาลและอยู่ที่นั่นคือ ลิทอลิตา-ที่อยู่ของผู้สำเร็จแล้ว เหมือนกับหยดน้ำที่บริสุทธิ์ การประกอบกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วจะเป็นเครื่องผูกพันวิญญาณไว้ในโลก ซึ่งชิวิตเปรียบเหมือนกับไฟ กรรมเหมือน เชื้อเพลิงที่ถูกเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา กรรมที่กระทำใหม่ก็เป็นผลมาจากความคิดที่เห็นแก่ตัวและ ความคิดที่ชั่วร้าย กรรมเหล่านี้ก็จะกลายเป็นเชื้อเพลิงใหม่ ๆ ตลอดเวลา ดังนั้น วิธีทางไปสู่ ความหลุดพ้น จึงอยู่ที่การปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุดด้วยการอดอาหาร การบำเพ็ญตบะ เพื่อจะเผา กรรมชั่วและเพื่อจะบรรเทากระแสแห่งกรรมดีที่จะเกิดใหม่ แบบของการปฏิบัติธรรมขั้นสูงสุด จะส่งผลเป็นความตายด้วยการอดตาย^๓

๔.๒.๒ คำสอนอื่น ๆ เพื่อบรรลุคำสอนหลัก

๑. เน้นคำสอนเรื่องการไม่เบียดเบียน (อหิงสา) มากที่สุด เพราะวิญญาณ จะมีผลหินสาคาลิน เพราะการทำลายชิวิต ฉะนั้น ศาสนานี้จึงสอนไม่ให้ทำร้ายสิ่งที่มีชิวิต ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางวาจา หรือทางน้ำใจก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น อย่าฆ่าสัตว์เพื่อ

เป็นอาหาร อย่างล่าสัตว์ อย่าง ینگนตกปลา อย่างฆ่าสิ่งอื่น แม้ว่ามันจะกัดกินเลือกเนื้อ ฯลฯ
อย่างออกทำสงคราม อย่างต่อสู้ศัตรู อย่างฆ่าเหยียบพืชผักใด ๆ เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณ
(รู้จักเจ็บหรือเป็นทุกข์ได้) ทั้งสิ้น

อนึ่ง ทัศนะของเซนเกี่ยวกับ "ชีวะ" ดวงวิญญาณที่เรียกว่า "ชีวะ" มีขอบเขต
ที่กว้างขวางมากกว่าคือ ศาสนาเซนบอกว่าวัตถุต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปไม่คิดกันว่าเป็นสิ่งที่มี
ชีวิตนั้น มีชีวะ (SOUL) ทั้งสิ้น ซึ่งศาสนาพุทธมิได้ยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายมีชีวะในแบบของเทพ
มนุษย์หรือสัตว์เลย แต่ศาสนาเซนพบว่าชีวะได้มีอยู่ไม่เพียงเฉพาะในพืชเท่านั้น แต่ในตัวชีวะเอง
ก็มีชีวะอยู่ด้วยเหมือนกัน ในบรรดาการแยกประเภทของศาสนาเซน ซึ่งมีอยู่มากมายนั้น มีอยู่
ประเภทหนึ่งที่แบ่งสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงออกเป็น ๔ กลุ่มด้วยกันตามจำนวนปราสาทหรืออินทรีที่สิ่ง
ต่าง ๆ เหล่านั้นมีอยู่ดังนี้คือ^๔

กลุ่มที่สูงสุดมีปราสาทหรืออินทรีทั้ง ๔ กลุ่มนี้ได้แก่ มนุษย์ เทวดา สัตว์ชั้นสูงและ
สัตว์นรก ในบรรดาสัตว์เหล่านี้ มนุษย์ เทวดา สัตว์นรก และสัตว์อื่น ๆ บางชนิด (โดยเฉพาะ
ลิง วัว ควาย ช้าง ม้า นกแก้ว นกพิราบ และงู) มีพุทธปัญญา

กลุ่มที่สอง เป็นสัตว์ที่มีปราสาทหรืออินทรี ๓ เท่านั้น ซึ่งได้แก่ประสาทมัมผัส
สัมมรส ตมกลิ่น และดู สัตว์กลุ่มนี้ได้แก่ แมลงขนาดใหญ่แทบทั้งหมด เช่น แมลงวัน ตัวต่อ และ
ผีเสื้อ

กลุ่มที่สาม เป็นสัตว์ที่มีปราสาทหรืออินทรีเพียง ๓ เท่านั้น หมายถึงสัตว์ที่ไม่มี
ปราสาทตาและปราสาทหู ได้แก่พวกแมลงเล็ก ๆ ได้แก่ มด หมัด แมลงหรือสัตว์เล็ก ๆ
และแมลงเม่า ซึ่งเชื่อว่ามันตาบอด มันจึงบินเข้าหากองไฟ

กลุ่มที่สี่ ได้แก่พวกที่มีปราสาทหรืออินทรีเพียง ๒ ประเภทเท่านั้นคือ มีปราสาท
สัมผัสสัมมรส และสำหรับสัมผัสเท่านั้น ในกลุ่มนี้ได้รวมเอาหนอน หาก สัตว์น้ำ พวกมีเปลือก

เช่น หอย กุ้ง ปู และสัตว์เล็ก ๆ ชนิดต่าง ๆ

กลุ่มสุดท้าย ได้แก่สัตว์ที่มีประสาทหรืออินทรีย์เดียวคือมีเฉพาะประสาทสำหรับสัมผัสเท่านั้น สำหรับกลุ่มนี้ยังแบ่งออกเป็นชั้นย่อย ๆ อีก ๔ ชั้น คือ

พวกพืชผัก ซึ่งอาจเป็นแบบง่าย ๆ เช่น ต้นไม้ที่มีชีวะเดียวหรืออาจเป็นแบบที่ซับซ้อน เช่น ผักกาดหัว ซึ่งมีชีวะนับไม่ถ้วน

พวกดิน ซึ่งรวมทั้งตัวดินเอง และสิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นมาจากดิน เช่น หิน ดินเหนียว แร่ธาตุ และเพชร

พวกน้ำ ที่มีอยู่ในน้ำทุกรูปแบบ คือในแม่น้ำ ในบ่อ ในทะเลและในฝน

พวกไฟ ในแสงสว่างและเปลวไฟทุกชนิดรวมทั้งฟ้าแลบ

พวกลม ในก๊าซและลมทุกชนิด

ดังนั้นโลกทั้งมวลจึง เป็นสิ่งที่มีชีวะิต แม้แต่ก้อนหินทุก ๆ ก้อนที่อยู่บนถนนก็มีชีวะิต ทั้งสิ้น แต่มันถูกวัตถุจริงไว้อย่างเหนียวแน่นจนไม่สามารถหลบหลีก เฝ้าที่ตะแค้นโดยขาดความระมัดระวังหรือไม่สามารถร้องแสดงความเจ็บปวดออกมาได้ และมันก็ไม่สามารถที่จะหนีพ้นความทุกข์ไปได้เลย หรือแม้แต่ในฝนทุก ๆ หยาด ในลมหายใจทุกครั้ง ในก้อนดินเหนียวทุกก้อนล้วนแต่มีชีวะิตทั้งนั้น

ชีวะิตของศาสนาเขานั้นในขั้นที่บริสุทธิ์ก็จะเป็นลัทธิปัญญา และเป็นกระจกเงาฉายให้เห็นจักรวาลทั้งปวง แต่ความสว่างไสว และความรอบรู้ตามธรรมชาติของชีวะิตนั้นถูกปิดบังด้วยวัตถุหลายชั้น และความคิดทุกขณะ คำพูด หรือการกระทำทุกอย่างก็เชื่อว่ามีผลกระทบกระเทือนต่อวัตถุที่เป็นเปลือกหุ้มชีวะิตด้วย สำหรับกรรมซึ่งเป็นสาเหตุแห่งพันธะของชีวะิตนั้นในศาสนาเขน

คิดกันว่าเป็นวัตถุที่ละเอียดมากชนิดหนึ่ง ส่วนใหญ่ที่สิ่งไหลออกมาจากอายตนะ การกระทำแห่ง
ความเห็นแก่ตัวและความโหดร้ายย่อมมีผลเป็นการไหลบ่าเข้ามาแห่งกรรมที่หนักมาก และเป็น
กรรมชั่วด้วย ซึ่งจะมีผลทำให้ไปเกิดใน ทูคติ ส่วนกุศลกรรมมิได้มีผลที่ผิดรื้อนเช่นนั้น แต่
ความทุกข์ที่ได้รับโดยเจตนา นั้น จะทำให้กรรมที่ได้สะสมไว้แล้วเหือดหายไป ชิวะไม่เคยได้รับ
อิสรภาพ จนกว่ามันจะเปลื้องตัวมันออกจากกรรมที่ได้สะสมไว้ทั้งหมดได้ และดังนั้น พวก
นักพรตเช่น จึงขึ้นอยู่กับ การบำเพ็ญกุศลชกฺรียาทรมาณกายอย่างหนัก เพื่อให้ชิวะหลุดพ้นจาก
กรรมที่ได้รับมาเรียบร้อยแล้ว ส่วนการกระทำของพวกเขาทั้งหมดส่วนใหญ่จะต้องปฏิบัติอย่าง
สม่ำเสมอ ด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันการหลั่งไหลแห่งกรรมที่มีประมาทมากในภายภาคหน้า
การกระทำที่ท่าลงไปด้วยความรู้สึกตัวอย่างเต็มที่ ซึ่งมีได้ทำร้ายสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ และมีได้ก่อ
ให้เกิดอารมณ์ที่เป็นอกุศล หรือก่อให้เกิดความพิงพอใจทางร่างกายซึ่งจะทำให้เกิดลหุกรรมที่
เบามากเท่านั้น ซึ่งจะขจัดให้หมดไปได้เกือบจะในทันทีทันใด อนึ่ง การฆ่ามดโดยไม่เจตนา
เพราะประมาทหรือผลอนั้น อาจมีผลต่อชิวะอย่างรุนแรงมาก แม้การทำ ความช่วยเหลือโดยจงใจ
ก็เป็นสิ่งที่น่าตำหนิยิ่งกว่าการกระทำโดยบังเอิญ แม้การกระทำโดยบังเอิญก็จะต้องได้รับการ
ชดใช้อย่างรุนแรงมาก ถ้าหากว่าในที่สุดชิวะหลุดพ้นจากวัตถุที่หม่อมอยู่หม่อมทุกชั้น ก็จะมีน้ำหนัก
เบากว่าวัตถุธรรมดา มันก็จะขึ้นไปจนถึงยอดจักรวาล ซึ่ง ณ ที่นั่นมันจะคงอยู่ในความสุขที่
สงบยิ่งอย่างลพิพิณ เป็นนิรันดร

๒. ชีวิตของคนทั้งหลายเป็นทุกข์ ความเกิดเป็นทุกข์ ความเจ็บเป็นทุกข์ ความ
ตายเป็นทุกข์ และความปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์ วิธีแก้ความทุกข์ยากทั้งหลาย
ในโลกของพระมหาวิระ ท่านบอกว่าความทุกข์ยากทั้งหลายในโลก สืบเนื่องมาจากความ
ปรารถนา คนได้รับความทุกข์ไม่สุขสบายก็เพราะมีความปรารถนามาก เช่น ปรารถนามากใน
อาหาร ปรารถนามากในทรัพย์เงินทอง และจะกละในชื่อเสียง ด้วยเหตุนี้ความปรารถนา
จึงเป็นเหตุแห่งความทุกข์ยาก วิธีละความทุกข์ยากให้ทำประการใด ท่านก็สอนว่าจะต้องไม่

ปรารถนามาก เมื่อคนทั้งหลายละทิ้งได้ เขาก็จะถึงแก่ความหลุดพ้น หรือจะได้รับความสุข
วิธีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นได้นั้นต้องยึดมรรค ๓ คือ

๑. เห็นชอบ (Right Conviction)
๒. รู้ชอบ (Right Knowledge)
๓. ความประพฤติชอบ (Right Conduct)

(๑) เห็นชอบ ก็ได้แก่เห็นถูกต้องและมีความศรัทธาว่า ศาสดาจารย์ทั้งหลาย
ผู้เป็นบรรพบุรุษของเขานั้น ทุกท่านเป็นปูชนียอย่างเรา (ค่านศาสนาพราหมณ์อย่างรุนแรงที่ว่า
มีบรรพบุรุษเป็นพรหม) แต่เพราะทุกท่านมีความเพียรกล้ายิ่งกว่าสามัญชนจึงถึงซึ่งความหลุดพ้น
และมาเทศนาสั่งสอนเราได้

(๒) ความรู้ชอบ คือรู้หลักที่ศาสดาสั่งสอนไว้แต่เดิม

(๓) ประพฤติชอบ คือประพฤติตามวินัยของพวกเขน ซึ่งบัญญัติไว้กับพวก
นิกบุตร และพวกครองเรือนซึ่งคล้ายกับศีล ๕ ของพุทธศาสนา ได้แก่

๑. ไม่เบียดเบียนสัตว์ (อหิงสา) ที่มีชีวิตด้วยการกระทำให้เจ็บปวด
ด้วยวาจาหรือด้วยการกระทำอื่น ๆ

๒. ไม่ลักทรัพย์ของใคร

๓. ไม่พูดเท็จต่อผู้ใด

๔. เป็นอยู่อย่างบริสุทธิ์ด้วยกายวาจา ใจ อาทิ ไม่ดื่มน้ำเมา

๕. ไม่มีความปรารถนาลึกลับ คือ ไม่ปรารถนาสิ่งใดเกินสมควร ผู้ใด

ประพฤติตามบัญญัติเหล่านี้ จะถึงซึ่งความหลุดพ้น

อนึ่ง การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องต่อพื้นดิน และน้ำก็ย่อมเป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพของชีวะด้วย สำหรับคฤหัสถ์นั้นเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่ทำลายชีวิตของสิ่งที่มีประสาทเดียว แม้แต่ การทำให้สิ่งเหล่านี้เดือดร้อนอย่างประหลาด ๆ และโดยไม่จำเป็นก็ถือว่าเป็นสิ่งที่เลวทรามด้วย

ในด้านทฤษฎีพวกอุบาสิกาอุบาสิกาควรอดอาหารและทรมานกายในวัดเช่นทุกวันเพ็ญ และวันแรม ๑ ค่ำ โดยทั่วไปในการทรมานกายนี้ พวกเขนที่ตีหังปวงทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตจะต้องสละสภาพาปของตนใช้หนี้สิน และขอให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงให้อภัยในความผิดของตนไม่ว่า จะทำไปโดยเจตนาหรือมิได้เจตนาก็ตาม พิศิการขอขมาและให้อภัยกันโดยทั่ว ๆ ไปนี้ ซึ่งขยายออกไป นอกศาสนจักรของเขนรวมไปถึงสมาชิกของศาสนาอื่น ๆ และแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ทั้งหลายด้วยนั้นบางทีจะเป็นลักษณะทางจริยศาสตร์ของศาสนาเขนที่ดีที่สุด ส่วนวินัยของนักพรต เขนมีความเข้มงวดมาก นักพรตเขนจะต้องระมัดระวังเกี่ยวกับการรักษาดวงวิญญาณให้แน่นอน และสม่ำเสมอยิ่งขึ้น

สำหรับนักพรตในศาสนาเขนก็ได้บัญญัติว่าจะไม่ทำลายแม้แต่ร่างของดิน น้ำ ไฟ และลมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อที่จะได้มีชีวิตอยู่ต่อไป แน่แน่นอนที่นักพรตเขนจะต้องฉัน และดื่ม แต่ในการที่จะฉันและดื่มนั้น จะต้องไม่ทำให้พืชที่มีชีวิตเดือดร้อน โดยปล่อยให้ เรื่องนี้เป็นภาระของคฤหัสถ์ผู้เป็นอุปัฏฐากที่จะหาอาหารมาถวาย นักพรตเขนจะต้องไม่ฉันมันหรือผัก ที่มีหัวอื่น ๆ เพราะผักเหล่านี้มีชีวะเป็นจำนวนมากรวมอยู่ นักพรตเขนจะต้องกรองน้ำดื่ม เพื่อที่จะได้ทำร้ายชีวะที่มีอยู่ในน้ำให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ นักพรตจะต้องใช้ผ้าคลุมหน้าคล้าย ๆ ผ้าคลุมหน้าของศัลยแพทย์เพื่อจะได้แน่ใจว่า ไม่ได้ทำให้สิ่งที่มีชีวิตที่มีอยู่ในลมที่หายใจเข้าออก ต้องได้รับความเดือดร้อนใด ๆ นักพรตจะไม่ร้องหรือกระตืบเท้า เพราะจะเป็นการทำร้าย ชีวะในดินและหิน หรือจะเป็นการทำลายตัวแมลงเล็ก ๆ เข้า นักพรตจะต้องงดเว้นจากการ เคลื่อนไหวที่รวดเร็วและเหวี่ยงสะบัด ๆ เพราะเกรงว่าจะไปทำให้ชีวะในลมได้รับความ เดือดร้อน ชีวิตของนักพรตทั้งหมดต้องเป็นไปด้วยความระมัดระวัง และมีความสม่ำเสมอเป็น

ระเทียบ เรียบร้อยโดยตลอด ห้ามการจาริกตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เพราะฤดูฝนมีตัวแมลงมาก และจะได้ไม่ต้องทำอันตรายต่อปวงสัตว์ในเมล็ดพันธุ์ไม้และหน่อไม้ เมื่อยังมีอายุอยู่ในปฐมวัย ร่างกายแข็งแรงต้องถือผ้าครองศิวเดียว แต่อย่างไรก็ดี ห้ามใช้เกิน ๓ ตัว ต้องโกนผมหรืออย่างเคร่งต้องถอนผมตัวเอง ต้องประพฤติตนเป็นภิกษุขอเขากิน ห้ามอยู่ในหมู่บ้านแห่งเดียว มากกว่าหนึ่งคืน เว้นแต่เวลามีฝน ให้ถือศีลอด ยืนเดินนั่งนอนอยู่ในอิริยาบถธรรมคา และถ้าถึง ขึ้นอุกฤษณ์ ต้องถือศีลอดอาหารจนตาย^๖

๔.๓ ความแตกแยกของศาสนาเซน

ลัทธิเซนนี้ ภายหลังจากที่พระมหาวิระระสิ้นแล้ว ก็เกิดความแตกแยกเป็นนิกาย สำคัญ ๒ นิกาย เพราะมีสาวกของพระมหาวิระระบางพวกหันไปให้ความสำคัญในเรื่องของการ ละเว้นไม่ผูกพันกับสิ่งใด ๆ ฉะนั้นแม้แต่เครื่องนุ่งห่มที่ปกปิดร่างกายก็ไม่ยอมผูกพัน จึงไม่ยอม นุ่งผ้า โดยอ้างว่าจะต้องอยู่อย่างธรรมชาติโดยแท้ ให้เหมือนสภาพที่เกิดมา คือนุ่งสมท่มผ้า นิกายนี้เรียกว่านิกายทิฆัมพร หรือที่เรียกกันว่า พวกซีเป่ลือย อีกนิกายหนึ่งก็หันมานิยมใช้ ผ้าสีขาวปกปิดร่างกาย ฉะนั้นจึงเรียกกันว่า นิกายเศวตมพร เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า ซีผ้าขาว หรือซีปะขาว

ความแตกแยก ของศาสนาเซน เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระมหาวิระระเสด็จถึง ไกวัลย์แล้ว กล่าวคือ^๗ ในระยะเวลาระหว่างที่มหาวิระระถึงไกวัลย์จนถึงสมัยนั้นนั้น คณะสงฆ์ อยู่ภายใต้การนำของสังฆราชซึ่งเรียกว่า "คณธร" (ผู้ทรงไว้ซึ่งหมู่คณะ) ขณะนั้นมีท่าน ภิศรพาทู เป็นคณธรองคที่ ๑๑ ได้เห็นเหตุการณ์ล่วงหน้าว่าในไม่ช้าจะเกิดเหตุพิภิกขภัยขึ้นใน อินทียภาคเหนือ ดังนั้น ท่านพร้อมด้วยพวกนิกบวชเป่ลือยเป็นจำนวนมากซึ่งมีอดีตจักรพรรดิ จันทรคุปต์รวมอยู่ด้วย ได้เดินทางไปยังแคว้นเตคข่าน โดยทั้งพระที่ไม่ยอมตามไว้เบื้องหลัง เป็นจำนวนมากไว้ได้การปกครองของอาจารย์กรุทหนึ่งชื่อ สจฺจลภิศร เมื่อเหตุพิภิกขภัยผ่านพ้น ไปแล้ว ท่านภิศรพาทูกับพวกที่สภัยไปค้วยเป็นจำนวนมากก็กลับมา พบว่าพวกที่ยังตกค้างอยู่

ทางภาคเหนือ ได้นำเอาการปฏิบัติที่น่ารังเกียจหลายอย่างมาใช้ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความ
ทุกข์ยากและความลำบากจากทุฬภิกขภัย สิ่งที่น่าตำหนิอย่างที่สุดก็คือการนุ่งผ้าขาว (คือนิกาย
เศวตัมพร)

อย่างไรก็ดี ข้อนี้มิได้เป็นสิ่งเดียวที่เป็นผลเนื่องมาจากทุฬภิกขภัย ท่านภัทรพาหุ
เป็นบุคคลเดียวเท่านั้นที่ทราบ คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมิได้จารึกไว้ของศาสนาเซนอย่างสมบูรณ์
ท่านสฤงภัทรต้องการรักษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นไว้ จึงเรียกประชุมพระที่เมืองปาฏลีบุตร
แต่ท่านภัทร พาหุมิได้เข้าร่วมประชุมด้วยเพราะรังเกียจความทุศีลในสังฆมณฑล ท่านจึงได้
เดินทางไปยังเนปาล และได้จับชีวิตของท่านด้วยการบำเพ็ญทุกขกิริยาอยู่องค์เดียว ดังนั้นท่าน
สฤงภัทรจึงได้ทำการสร้างคัมภีร์เดิมของศาสนาเซนขึ้นมาใหม่ให้ดีที่สุดที่จะทำได้ ทั้งนี้ก็โดย
อาศัยความจำที่ขาดตกบกพร่องของท่านสฤงภัทรและพระชั้นนำองค์อื่น ๆ รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์
รวม ๑๑ อังคะด้วยกัน ดังนั้นเมื่อกล่าวตามปริมปราประเพณีแล้ว ศาสนาเซนก็แบ่งออกเป็น
นิกายใหญ่ ๆ ๒ นิกายด้วยกัน ทั้ง ๆ ที่ความจริงการแตกแยกนั้นจะได้มีเป็นเชื่อกันตั้งแต่นิคมัย
ศาสคามหาวิระแล้วก็ตาม แต่ในสมัยนั้นก็ยังไม่แตกแยกกันอย่างเด็ดขาด เพิ่งมาแตกแยกกัน
จริง ๆ ก็ต่อมาอีก ๒๐๐ ปีเศษ คือเป็นนิกาย "ฉิมพร" (พวกนุ่งผ้า = ชิเปล็อย) ซึ่ง
ยืนยันว่าพระทั้งหลายต้องเปลือยกายหมด และไม่ยอมรับว่าคัมภีร์ทั้ง ๑๑ อังคะ นั้นถูกต้อง
เต็มที่พวกหนึ่งกับนิกาย "เศวตัมพร" (นุ่งผ้าขาว = ชิปะขาว) ซึ่งพระในนิกายนี้ นุ่งผ้าขาว
และยอมรับคัมภีร์ ๑๑ อังคะนั้น ทุกวันนี้เราจะพบพวกฉิมพรอยู่ในแคว้นเคคข่านกันเป็น
ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่แคว้นไมซอร์ ส่วนพวกเศวตัมพรซึ่งเป็นพวกมากนั้น ส่วนใหญ่อยู่ที่เมือง
กุชราต และราชสถาน

แม้ว่าครูอาจารย์ของนิกายหนึ่งในอดีตมักจะเขียนและพูดโจมตี การปฏิบัติของอีก
นิกายหนึ่งอย่างรุนแรงก็ตาม แต่ในด้านลัทธิคำสอนแล้วไม่เคยมีความแตกต่างในขั้นพื้นฐาน
ใด ๆ เลย ในศาสนาเซนไม่มีพัฒนาการใด ๆ ที่พอเปรียบเทียบกับพัฒนาการที่ทำให้เกิด

พุทธศาสนายานจากลัทธิเถรวาทได้เลย พวกเซนทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นนิกายใดก็ตาม ต่างก็ ยืนยันคำสอนที่เป็นพื้นฐานอย่างเดียวกันทั้งหมด ซึ่งนับตั้งแต่สมัยท่านภัทรพาหุมา แม้จะมีการ เปลี่ยนแปลงบ้างก็คงมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แม้ศาสนาเซนจะได้มีการประนีประนอมกับศาสนา ฮินดูอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงเป็นเหมือนเมื่อสองพันปีที่ผ่านมาแล้วนั่นเอง

๔.๔ ทัศนะของศาสนาเซนต่อศาสนาพราหมณ์

๑. พระมหาวิระปฏิเสธ เรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ ท่านว่าทุกคนต้องประกอบความดี จึงจะหลุดพ้น ไม่ใช่ตามที่พราหมณ์อ้างว่าเพราะพระเจ้ากำหนดให้เป็นวรรณะต่ำ จึงต้องรับทุกข์ ไปในชาตินี้

๒. ปฏิเสธเรื่องรูปเคารพ และการนับถือรูปเคารพต่าง ๆ ของพวกพราหมณ์ อันนี้ ท่านก็อ้างว่า การสวดอ้อนวอนต่อรูปเคารพ (พราหมณ์ทำพิธีบูชาัญจะมีการสวด อ้อนวอนแบบต่าง ๆ) นั้นไม่เคยทำให้มนุษย์เป็นคนดีขึ้นได้ ถ้าไม่ทำความดี มนุษย์ก็ไม่สามารถ จะจากบาปเพื่อบรรลุมอกษะได้

๓. ปฏิเสธความเชื่อที่ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก คือไม่เชื่อว่าพระเจ้ามีความ สำคัญในโลกมนุษย์ โลกนี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่มีการรักษาให้ดำรงอยู่ และไม่มีการถูกทำลาย โดยพระเจ้าองค์ใด (ตามหลักศาสนาพราหมณ์) ท่านว่าอยู่ด้วยกฎของจักรวาล (Universal Law) จักรวาลนี้เป็นอมตะ และท่านว่าใครเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกนั้นเป็นคนโง่ และการ อ้างคัมภีร์ พระเวทที่ว่าพระพรหมสร้างโลกนั้นก็แสดงว่าคัมภีร์นั้นมิได้แสดงความจริง^๕

๔. ปฏิเสธพิธีกรรมการฆ่าสัตว์บูชาัญ ซึ่งจะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอันเป็นบาป อันนี้ท่านว่าก็ไม่ใช่วิถีทางที่จะนำมนุษย์เข้าสู่นิรวาร (มอกษะ) ได้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เอง นั้นแหละมีหลักแห่ง ความเปลื้องทุกข์อยู่ภายในตัวเองแล้ว โดยประกอบคุณงามความดี มีศีล

๔. เชนปฏิเสธอำนาจเบื่องบนทุกอย่งที่มีอยู่ในโลก ไม่ยอมเชื่อและไม่ยอมเห็น
ด้วยกับความเชื่อพระเจ้าที่มีอยู่ในศาสนาฮินดู และแม้แต่การจะกล่าวนามของพระเจ้าท่านก็บอก
ให้ปฏิเสธเสีย

ฉะนั้น จากคำสอนของเชนอย่างกว้าง ๆ ที่ยกมานี้ ก็พอจะมองเห็นว่าพระมหา
วีระโตพยายามคัดค้าน ศาสนาพราหมณ์ในหลายแง่หลายมุมทีเดียว ฉะนั้นจึงได้รับความนิยมจาก
ชนชั้นหลายวรรณะทีเดียว โดยเฉพาะพวกชั้นกลางและชั้นต่ำที่ถูกระบบวรรณะรังแก

๔.๔ ศาสนาเชนกับความเป็นไปของอินเดียในขณะนั้น

๔.๔.๑ ทางด้านเศรษฐกิจ

คำสอนของศาสนาเชนได้ช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในอินเดียขณะนั้นไว้มาก
กล่าวคือในด้านการเป็นนิกพรต และอุบาสกอุบาสิกาของศาสนาเชนก็สามารถเป็นได้โดยไม่ต้อง
ต้องใช้จ่ายเงินทองมาก เพราะคำสอนของศาสนาเชนไม่เน้นเรื่องความฟุ่มเฟือย ไม่ว่าจะเป็น
เรื่องของการรับประทานอาหาร หรือการแต่งกายใช้เครื่องนุ่งห่ม สำหรับเรื่องการรับประทาน
อาหารก็จะพบว่า จากคำสอนที่ไม่ให้ทำร้ายสิ่งที่มีชีวิตที่มีขอบเขตกว้างขวางดังได้กล่าวข้างต้น
จึงทำให้ส่งเสริมการยึดถือมังสวิรัต ซึ่งเป็นการทำลายสิ่งที่มีชีวิตน้อยที่สุด การไม่รับประทาน
เนื้อสัตว์ ทำให้ผู้บริโภคลดค่าใช้จ่ายลงมาก ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มก็จะพบว่า
คำสอนของศาสนาเชนไม่ว่าจะเป็นนิกาย เศวศัมพร ก็ดีหรือนิกายทิมพรก็ดี ล้วนแต่เน้นในเรื่อง
ไม่ให้ผูกพันกับเครื่องนุ่งห่มทั้งสิ้น ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดก็สามารถประหยัด
ในเรื่องนี้ไปในตัว กล่าวคือผู้ที่ เป็นสาวกของนิกาย เศวศัมพรก็เพียงนุ่งขาวห่มขาวเท่านั้น
ส่วนผู้เป็นสาวกของนิกายทิมพรก็ไม่ต้องสวมเสื้อผ้า ฉะนั้นจึงไปปฏิบัติธรรมด้วยกายอันเปลือยเปล่า
ปัจจุบันในประเทศอินเดีย พวกนิกายทิมพรมีการอนุญาตให้นุ่งขาวห่มขาวได้ในที่สาธารณะ
เพื่อหลีกเลี่ยงการดูจากและการเอาผิดของบ้านเมือง

ส่วนในเรื่องของการประกอบพิธีทางศาสนา ศาสนาเขนก็เข้าไปช่วยแก้ไข บรรเทาความตึงเครียดในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะเดิมที่อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในเรื่องการประกอบพิธีบูชาญันนั้นเป็นเรื่องที่เข้มแข็งมาก ซึ่งเป็นการฆ่าสัตว์อย่างมโหฬารมาก แต่จากคำสอนของศาสนาเขนในเรื่องเกี่ยวกับ "ชีวะ" นั้น ทำให้ผู้ที่เป็นศาสนิกสามารถหลีกเลี่ยงการฆ่าสัตว์ และพิธีกรรมที่สิ้นเปลืองเงินทองอย่างมหาศาลนี้ได้ อย่างสิ้นเชิง ซึ่งแม้แต่การก่อไฟ "ผู้ที่จุดไฟก็ยอมฆ่าสิ่งที่มีชีวิตเสียมากมาย ส่วนผู้ที่ดับไฟก็ฆ่าไฟ ดังนั้นบัณฑิตผู้เข้าใจกฎ จึงไม่ควรก่อไฟเลย" ฉะนั้น ผู้จะประกอบพิธีบูชาญันเพื่อบูชาพระอัคคิ ก็จะเป็นบาปอย่างมากในทัศนะของเขน นอกจากนี้ แมลงชนิดที่ชอบกระโดดได้กระโดดเข้ากองไฟ และพวกหนอนก็อยู่ในไม้ที่ไฟลุกโชน ฉะนั้น เมื่อจุดไฟขึ้น สัตว์ทั้งปวงก็จะถูกเผาหมด^{๑๐}

ดังนั้น เมื่อคำสอนของศาสนาเขนห้ามทำลาย ชีวิตสัตว์อย่างใหญ่หลวงเช่นนี้ จึงทำให้ศาสนิกจำต้องหลีกเลี่ยงการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และส่งเสริมการพาณิชย์กรรม ซึ่งถือว่าเป็นสัมมาชีพ ซึ่งจะหลีกเลี่ยงการทำลายชีวิตสัตว์ที่ดีที่สุด มีส่วนผลักดันให้เกิดอารยธรรมเมืองมากกว่าอารยธรรมชนบท ความสำเร็จทางพาณิชย์กรรมของศาสนิกเขนนี้ก็ขึ้นอยู่กับคำสอนที่เน้นในเรื่องความซื่อสัตย์และอดทน ในอินเดียปัจจุบันมีศาสนิกเขนถึง ๒ ล้านคน ซึ่งมีตำแหน่งที่สำคัญ ๆ เป็นพิเศษในวงการธุรกิจ

อนึ่ง คำสอนของเขนที่ไม่เน้นความข่มเหยียดเป็นเหตุให้คนจน ๆ ก็สามารถเข้ามาจับนับถือศาสนาเขนได้ เพราะเปิดโอกาสให้ไม่เหมือนศาสนาพราหมณ์ที่มักจะทำพิธีให้กับคนร่ำรวย

๔.๕.๒ ทางด้านสังคม

ศาสนาเขนปฏิเสธระบบวรรณะที่ว่าทุกคนโดย เฉพาะชนชั้นต่ำที่เกิดมาต้องมีความทุกข์เพราะพระเจ้ากำหนดให้ นี้ เขนปฏิเสธและอ้างว่าการประกอบความดี มีศีล

ที่เขาสอนไว้นั้น จะช่วยให้เขาหันทุกข์ได้ ไม่ใช่เพราะติดอยู่ที่วาระ ตนเองสามารถที่จะทำให้
มีความสุขได้ไม่จำเป็นต้องไปพึ่งพรหมณ์ ไชยให้สวดอ้อนวอน ริงวอน หรือกราบรูปเคารพ
เพราะการกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ใจเขามาไม่ได้ช่วยให้มีความสุข

ทั้ง ๆ ที่ศาสนาเขนเป็นศาสนาที่เคร่งครัดมาก (ดูวินัยของนิกพรต) แต่พวก
นิกพรตเขนก็ยังมีเวลาพอที่จะศึกษา และให้ความสนใจต่อการศึกษาของพวกเขาตลอดมากกว่าทาง
พุทธศาสนาเสียอีก นิกพรตเขนได้รับอนุญาตและได้รับการสนับสนุนให้แต่งและบอกเรื่องราว
ต่าง ๆ ได้ ถ้าหากว่าเรื่องราวหรือนิทานต่าง ๆ เหล่านั้นมีจุดประสงค์นักไปทางศีลธรรม
ดังนั้น วรรณกรรมสมัยกลางที่เขียนเป็นภาษาสันสกฤต ภาษาปรากฤต และภาษาพื้นเมืองสมัย
แรก ๆ จึงเป็นผลงานของนิกพรตเขน ซึ่งได้ช่วยพัฒนาและทำให้วรรณกรรมที่ใช้ภาษาพื้นเมือง
บางภาษาตั้งมั่นได้ โดยเฉพาะภาษาคานารีส (Canarese) และภาษาคุชราต (Gurjarati)
มัลลีนาด และกาลิทาสซึ่งเป็นกวีเอกก็เป็นผู้นับถือศาสนาเขน พระเขนได้ให้ความรู้พื้นเมือง
ในวิชาคณิตศาสตร์ คาราศาสตร์ และนิรุกติศาสตร์ ห้องสมุดของพระเขนก็มีคุณค่ามาก เพราะ
ได้รักษาคัมภีร์เก่า ๆ ที่สำคัญให้รอดพ้นจากการถูกทำลายได้มาก

๔.๔.๓ ทางด้านการเมือง

ปรากฏว่าทัศนคติของเขนที่มีต่อเรื่องราวทางการเมืองนั้น ก็มีลักษณะคล้าย ๆ
กับทัศนคติของฮินดูทีเดียว โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้ปกครอง-หรือกษัตริย์ใน
อุดมคติ ซึ่งมักเขียนในศาสนาเขนก็ได้สร้างมโนคติเอาไว้อย่างเดียวกับที่ศาสนาฮินดูได้สร้าง
ไว้นั่นเอง

ข้อเขียนของเหมจันทร^{*} บัณฑิตชาวศาสนาเซน กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลในวงการเมืองอย่างแท้จริงในสมัยนั้น และคงรู้สึกกันว่าอิทธิพลโดยอ้อมอยู่ในอินเดียทุกวันนี้ด้วย

ในสมัยนี้เหมจันทรได้มีอิทธิพลต่อผู้ปกครองแห่งราชวงศ์เซาจูยกยะ เป็นอันมาก โดยเฉพาะพระเจ้า กุมารปาละ ซึ่งมีผลทำให้พระเจ้ากุมารปาละยอมรับนับถือศาสนาเซน และเอาหลักของศาสนามาใช้ปกครองประเทศอย่างเข้มงวด ซึ่งได้แก่ทรงเอาหลักกึ่งงา มาใช้อย่างเข้มงวดกวัดขั้น ดังปรากฏหลักฐานว่าพ่อค้าสองคนถูกปรับโดยการยึดทรัพย์สมบัติจนหมด เพราะประกอบอาชญากรรมที่ถือว่าร้ายแรงมาก นั่นคือ "การฆ่าแมลง"

กัษัตริย์ในอุดมคติของท่านเหมจันทรก็คือ ผู้ที่เคร่งครัดในศาสนาจริงจังนั่นเอง และเหมจันทรก็มีความเชื่อที่น่าสมเพชที่ว่า สามารถทำให้คนเป็นคนดีได้โดยการออกกฎหมาย ฉะนั้นกัษัตริย์ในทัศนะของเซน (ทัศนะของเหมจันทร) มีลักษณะดังนี้คือ^{๑๑}

* เป็นบัณฑิตที่สำคัญที่สุดของศาสนาเซน เกิดที่เมืองคูซราต ประมาณ ค.ศ.๑๐๘๔ ท่านเข้าสู่ศาสนาเซนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และมีชื่อเสียงในด้านการศึกษาเล่าเรียน รวดเร็วมาก และได้รับความอุปถัมภ์อย่างมากจากกัษัตริย์ผู้เรืองอำนาจแห่งราชวงศ์ เซาจูยกยะ (Chaulukya) ทรงพระนามว่า ชยสิงห์ (ค.ศ.๑๐๘๔-๑๑๔๓) ทั้ง ๆ ที่พระเจ้าชยสิงห์ ทรงเป็นผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูที่เคร่งครัดมาก เมื่อพระองค์สวรรคตยังมีโอรสและธิดา พระญาติ นาง ๆ คือ กุมารปาละ (ค.ศ.๑๑๔๓-๑๑๗๒) ได้ครองราชย์ต่อมา และอยู่ใต้อิทธิพลของท่านเหมจันทร

๑. กษัตริย์จะต้องปฏิญาณตนเกี่ยวกับอาหาร และคารกือพรหมจรรย์
๒. กษัตริย์ต้องหลีกเลี่ยงหญิงแพศยา และต้องจงใจให้พระราชมารดาเป็นพรหมจารี
๓. กษัตริย์ต้องไม่ไปบริบทพรมสมบัติของบุคคลที่ตายไปโดยไม่มีบุตร
๔. กษัตริย์ต้องเลิกล่าสัตว์ และกีฬาอันโหดร้ายอื่น ๆ และต้องประกาศิให้คน

ทั้งปวง ยกเลิกด้วย

๕. กษัตริย์ต้องเลิกดื่มน้ำจัณฑ์ และประกาศิไม่ให้ประชาชนดื่ม
๖. กษัตริย์ต้องปราบปรามการเล่นการพนันอย่างราบคาบ ฉะนั้นภายในอาณาจักรของกษัตริย์เช่นจะต้องไม่มีการแข่งนกตีราบ หรือการตีโก่อีกต่อไป
๗. กษัตริย์จะต้องพระราชทานทรัพย์สินสมบัติ ให้แก่คนทั้งปวงตลอดเวลา

ต่อไปเป็นลักษณะของกษัตริย์ในทัศนะของ เซนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นของนักเขียนศาสนาเช่นคนอื่น ๆ ที่ไม่เน้นหนักในทางศาสนา มากเหมือนกับทัศนะของท่านเหมจันทร แต่จะมุ่งทำความดีในเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครอง และมีลักษณะแตกต่างไปจากทัศนคติของฮินดูเพียงเล็กน้อย เห็นตัวอย่างได้จากในเรื่อง "นันทิพจน์แห่งคำพิงเพย ในเรื่องการปกครอง" ของท่านโสมเทวะซึ่งเป็นอาจารย์นิกายหิมพร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ^{๑๒}

๑. กษัตริย์ที่แท้จริง คือผู้ทรงธรรม มีราชวงศ์ตระกูลที่บริสุทธิ์ มีความประพฤติ และการสังสรรค์ที่ดี มีความกล้าหาญ และมีความประพฤติเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
๒. กษัตริย์ที่แท้จริง คือผู้ที่ควบคุมตนเองได้ไม่ว่าจะอยู่ในความโกรธหรือความดีพระทัยก็ตาม และต้องเป็นผู้คอยเพิ่มพูนความวิเศษให้แก่ตนเองเสมอ
๓. กษัตริย์ต้องเป็นที่พึ่งพาอาศัยของราษฎรทั้งปวง เพราะถ้าขาดพระองค์แล้ว ราษฎรก็ไม่สามารถจะสมความปรารถนาได้เลย
๔. กษัตริย์เปรียบเสมือนรากไม้ ราษฎรแม้จะมีเงินทองถ้าปราศจากพระองค์แล้ว

ถ้าไม่สามารถจะรุ่งเรืองได้ ท่านองเดียวกับรากไม้ถ้าหากจะเพาะปลูกแต่ไม่มีรากต้นไม้
ก็จะไม่ขึ้นงอกงามได้

๕. กษัตริย์จะต้องตรัสแต่ความจริง ไม่หลอกลวง ถ้าหากปฏิบัติตรงกันข้าม พวก
ข้าทาสบริวารก็จะพากันหลบหนีไป พระองค์ก็จะไม่ดำรงพระชนม์อยู่ได้นาน

๖. กษัตริย์จะต้องประทานทรัพย์ของพระองค์ ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเป็นที่รัก
ของราษฎร

๗. กษัตริย์จะต้องทำให้ผู้อ่อนวอนประสพความสมหวัง ถ้าไม่ทำให้สมหวังก็เปรียบ
เสมือนแม่โคที่เป็นหมัน ซึ่งให้น้ำนมไม่ได้

๘. กษัตริย์จะต้องมีความเมตตากรุณา ช่วยเหลือในยามผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน
แต่ถ้าไร้เมตตา ราชสำนักเต็มไปด้วยความตระหนี่ที่เหนียว ก็จะเปรียบเหมือนกับโพรงไม้
ที่เต็มไปด้วยงูที่ไม่มีใครสามารถเข้าไปได้นั้น

๙. กษัตริย์ต้องยอมรับเรื่องการบุญการกุศล เพราะถ้าไม่ยอมรับราชสำนัก
จะไม่ได้พบความเจดนาที่ดั่งงามเลย

๑๐. กษัตริย์จะต้องไม่คิดแต่ผลประโยชน์ส่วนตน หรือ "คิดแต่จะทำให้ท้องของ
พระองค์เท่านั้นเต็ม" ทุกคนจะทอดทิ้งพระองค์ไป แม้แต่พระราชินีก็ต้องจากไป

๑๑. กษัตริย์ต้องไม่เกียจคร้าน เพราะความเกียจคร้านจะนำภัยพิบัติมาสู่พระองค์

๑๒. พระบรมราชโองการของกษัตริย์ถือเป็นสิ่งเฉียบขาด ไม่ควรปราณีใครที่
ฝ่าฝืน แม้แต่พระโอรสของพระองค์

๑๓. กษัตริย์ไม่ควรตรัสคำที่เสียศตางใจผู้อื่น คำที่ไม่มีค่าควรแก่การเชื่อถือ
คำที่ไม่จริงหรือโดยไม่มีความจริงเป็นอะไรเลย

๑๔. กษัตริย์ต้องทำตนให้เหมาะสมไม่ว่าจะในเรื่องการฉลองพระองค์หรือ
ในพระจริยาวัตรใด ๆ

๑๕. กษัตริย์ต้องไม่เป็นผู้ลบล้าง ต้องเป็นผู้ทรงธรรม ถ้ากษัตริย์ไม่มีคุณสมบัติ ทั้งสองแล้ว ก็ไม่มีใครอีกแล้วที่จะดำรงคุณสมบัติทั้งสองนี้ไว้ได้

๑๖. กษัตริย์ควรพิจารณาอุบายการกิจของประชาชนเป็นส่วนตัว

๑๗. กษัตริย์ต้องเป็นผู้ประทานโอกาส เมื่อพระองค์ปกครองทวยราษฎร์ ตามทำนองคลองธรรม สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงก็จะเป็นอยู่อย่างสงบ

คำสอนของศาสนา เช่นที่มีผลกระทบต่อสงครามและสันติภาพ ตามความเป็นจริงแล้ว เราถือว่าการให้ทานและการให้อภัย เป็นคุณธรรมที่สำคัญ แต่สำหรับพวกเช่นแล้ว คุณธรรม ที่สูงสุดก็คืออหิงสา จะพบว่าความสำคัญของอหิงสาได้รับการกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่ในวรรณกรรม ของศาสนาเช่นในแง่ต่าง ๆ อย่างไม่รู้จบเป็นที่น่าสนใจที่เห็นว่า ทั้ง ๆ ที่ศาสนาเช่น ยึดถือ หลักอหิงสา แต่ก็ไม่เคยคัดค้านการสงครามอย่างรุนแรงเลย จะเห็นได้ว่า กษัตริย์สำคัญ ๆ ของ ศาสนาเช่นหลายองค์ได้ชื่อว่าเป็นผู้พิชิต และกษัตริย์ในอุดมคติของเขนก็มีผู้กล่าวว่าขรยวว่า เป็นผู้ ที่ทรงบังคับใช้ระบบมังสวริชิตที่ราชาอาณาจักร แต่ก็ไม่มีที่ใดเลยที่จะเลิกสงครามได้ ไม่มีกษัตริย์ ที่นับถือศาสนาเขนองค์ใดเลยที่มีความรู้สึกสลดสังเวชใจในเรื่องสงครามเหมือนพระเจ้า อโศก และในวรรณกรรมของศาสนาเช่นทั้งหมด ก็ไม่มีที่ใดเลยที่พบว่ามีการขอร้องให้มีสันติภาพ ในระหว่างรัฐต่าง ๆ เหมือนในสุวรรณประภาโสศตมสูตรในพระพุทธศาสนาเลย

หากพิจารณาผลงานของนักเขียนศาสนา เช่น ที่ชื่อโสมทเวะแล้วก็จะพบว่าใน ภาคปฏิบัติแล้ว เขาได้แนะนำว่า การสงครามควรเป็นวิธีการขั้นสุดท้าย ซึ่งก็คล้าย ๆ กับ นักทฤษฎีการเมืองที่นับถือศาสนาฮินดู ที่ถือว่าการทำสงครามเป็นกิจกรรมที่ธรรมดาสามัญของ กษัตริย์ประการหนึ่ง อนึ่ง มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนการสงครามของศาสนา เช่น ดังนี้

กำลังหยาบไม่สามารถทำสิ่งที่สันติภาพทำได้ ถ้าท่าน
สามารถใช้น้ำตา เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางตาม
ที่มุ่งมาดปรารถนาได้แล้ว ทำไมท่านจะต้องใช้ยาพิษด้วยเล่า

คนที่มึลสติชนิดไหนที่ทิ้งท่อ (สินค้า) เพราะกลัวจะต้องเสียภาษีอากร
เพราะเมื่อน้ำถูกทคออกจากทะเลสาบหมดแล้ว จรเข็ก็พอม
ไซเหมือนงู
สิงโตเมื่อทิ้งป่าเสียแล้ว ก็มีได้วิเศษไปกว่าหมาในเลย
งูเมื่อถูกถอนเขี้ยวเสียแล้ว ก็เป็นเพียงเชือกเส้นหนึ่งเท่านั้น

ในความสามัคคี ย่อมมีความเข้มแข็ง แม้แต่ช้างที่ตกมัน
ก็จะเห็นเร่าอู่นบนกอหญ้าที่เกี่ยวกันยุ่งไปหมด และช้างจากทิศ
ทั้งสี่ก็ย่อมถูกจับได้ เพราะเชือกที่มีเส้นเป็นเกลียว

แต่การใช้วิธีอื่น จะมีประโยชน์อะไรเล่า ในเมื่อเราจะ
สามารถปราบข้าศึกได้ก็โดยอาศัยกำลังเท่านั้น วิธีที่สะดวก
เช่นนั้นก็คล้ายกับน้ำมันเนยที่เทลงไปในไฟ (ซึ่งจะทำให้มัน
ลุกไหม้รุนแรงยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง) *๓

ส่วนทัศนะประการสุดท้ายก็คือทัศนะของท่านโสมประกา นักประพันธ์ชาว
ศาสนาเซน ในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ที่แสดงไว้ในผลงานชื่อ "การปลุกใจกุมารปาละ"
ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเล่า เรื่องการที่เหมจันทรทำให้กษัตริย์กุมารปาละหันมานับถือศาสนา
เซนได้ และเพื่อบอกเรื่องการปฏิรูปของกษัตริย์กุมารปาละ ในเรื่องนี้ท่านโสมประกาประกาศ
ว่า กิจกรรมทางการเมืองเป็นมาปอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย และได้แนะนำพวกเซน
ไม่ให้ทำสงครามเลย *๔

จากข้อความที่มาจากผลงานของท่านเหมจันทรและท่านโสม เทวะย่อมชี้ให้เห็น
ทัศนะสองประการของศาสนาเซนที่เกี่ยวกับชีวิตทางการเมือง

ทัศนะประการแรก เห็นว่าการเมืองเป็นวิธีการบังคับใช้ศีลธรรมแก่บุคคลที่ไม่
เต็มใจยอมรับนับถือข้อห้ามของศาสนาทั้งที่ศาสนาเซนเข้าใจ

ทัศนประการที่สอง ในฐานะที่เป็นท่าที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นแบบ
ที่ถูกตั้งตามกฎหมายอย่างเข้มที่นั่น เราจะนำมาใช้ได้อย่างยุติธรรมทีเดียว

ทัศนประการที่สาม เป็นท่าที่ของท่านโฆมปะกะทที่ว่า กิจกรรมการเมืองเป็น
บาปอย่างที่สุดเสี่ยงไม่ได้เลย และพวกเซนก็ไม่ควรทำสงคราม

๔.๖ อิทธิพลของศาสนาเซน^{๑๕}

ในบางแง่วัฒนธรรมอินเดียเป็นหนี้ศาสนาเซนอยู่น้อยมาก พอ ๆ กับที่เป็นหนี้
พระพุทธศาสนาทีเดียว ในบรรดาศาสนากลุ่มต่าง ๆ ในอินเดียทั้งหมด ศาสนาเซนมักจะเป็น
ศาสนาที่สนับสนุนลัทธิฮิงสาที่แรงกล้าที่สุด และไม่ต้องสงสัยเลยว่า อิทธิพลของศาสนาเซนที่
แพร่ลัทธิฮิงสาไปทั่วอินเดียนั้นมีมากเหลือเกิน แต่ถ้าหากว่าไม่มีศาสนาเซนอยู่เลย ก็เป็นไปได้
เหมือนกันที่มโนคติเกี่ยวกับฮิงสาก็จะต้องแพร่หลายไปทั่วอินเดียดังที่เป็นอยู่จริง ๆ ในขณะนี้
ได้เหมือนกัน ในวิธีทางอื่น ๆ และซึ่งคาดไม่ถึงนี่แหละ ศาสนาเซนได้มีผลกระทบต่อชีวิตของ
ชาวอินเดียมากทีเดียว

ทั้ง ๆ ที่เป็นลัทธิมักบวชแบบที่เคร่งครัดเกินไป แต่พวกพระเซนก็มีเวลาพอที่จะ
ศึกษา และให้ความสนใจต่อการศึกษาของพวกเขาที่มากกว่าพระทางพุทธศาสนาเสียอีก
พระเซนได้รับอนุญาตและได้รับการสนับสนุนให้แต่งและบอกเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ถ้าหากว่า
เรื่องราวหรือนิทานต่าง ๆ เหล่านั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปในทางศีลธรรม ดังนั้นวรรณกรรม
สมัยกลางที่เขียนเป็นภาษาสันสกฤต ภาษาปรากฤต และภาษาพื้นเมืองสมัยแรก ๆ ล้วนมากจึง
เป็นผลงานของพระในศาสนาเซน ซึ่งได้ช่วยพัฒนาและทำให้วรรณกรรมที่ใช้ภาษาพื้นเมืองบาง
ภาษาตั้งมั่นอยู่ได้ โดยเฉพาะภาษาคานารี (Canarese) และภาษาคุชราตี (Gujarati)
มีลลิตา ซึ่งเป็นผู้แต่งหนังสือชั้นวรรคตา ขึ้นมาตรฐานเกี่ยวกับงานของมหาภิกษุชาวอินเดียคือ
กาลิทาส ก็เป็นผู้นับถือศาสนาเซน พระเซนได้ให้ความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์ ดาศาสตร์ และ

นิรุกติศาสตร์ และห้องสมุดของพระเชน ได้รักษาคัมภีร์ต่าง ๆ ที่สำคัญให้รอดพ้นจากการถูกทำลายได้มาก และส่วนใหญ่หนังสือเหล่านั้นก็มิใช่คัมภีร์ทางศาสนาเช่นเลย

• ในสมัยปัจจุบันนี้ ศาสนาเชนมีอิทธิพลที่สำคัญบางอย่างอยู่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะมหาत्मคานธีก็เกิดในอินเดียในขณะที่ศาสนาเชนกำลังแพร่หลายอยู่ และท่านเองก็ยอมรับว่าได้รับความประทับใจเป็นอย่างมาก จากพวกพระในศาสนาเชนผู้เป็นอรหันต์ ซึ่งท่านได้พบในตอนที่ท่านยังรุ่นหนุ่มอยู่ จริงอยู่องค์ประกอบอยู่หลายอย่างที่หล่อหลอมจิตใจจนายความหนุ่มผู้มีซึ่งต่อมาได้กลายเป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่งในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๗ และในบรรดาองค์ประกอบเหล่านี้ ศาสนาเชนมิได้เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญน้อยที่สุดเลย

เชิงอรรถที่ ๔

^๑ จ้างนค์ ทองประเสริฐ (แปล), เรื่องเดิม, หน้า ๘๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

"Dudley, A History of Eastern Civilizations, p. 122.

^๓ จ้างนค์ ทองประเสริฐ, (แปล) เรื่องเดิม, หน้า ๘๓-๔.

^๔ เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๑๐๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๗.

^๖ จ้างนค์ ทองประเสริฐ, (แปล) เรื่องเดิม, หน้า ๘๔-๕.

^๗ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔-๔๑.

"Dudley, op. cit., p. 122.

^๘ จ้างนค์ ทองประเสริฐ (แปล), เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^{๑๐} เรื่องเดิม, หน้า ๑๖๖-๘.

^{๑๑} เรื่องเดิม, หน้า ๑๗๐-๗๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒.

^{๑๓} เรื่องเดิม, หน้า ๔๗-๒.